

Kompetensiyaviy yondashuvga tayangan holda harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensi yasini rivojlantirish usullari

Umarov Ismoiljon Olimjonovich –
Farg'ona davlat universiteti
harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi
E-mail: umarovismoiljon@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5917-1875>

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi yoritilgan. Tadqiqotning maqsadi bo'lajak harbiy mutaxassislarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirish, ularda jamoada ishlash, liderlik va tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlarini aniqlashdir. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, tajriba-sinov ishlari, suhbat va anketa metodlari qo'llanildi. Natijalarda amaliy mashg'ulotlar, interfaol metodlar va AKT vositalaridan foydalanish talabalarning kasbiy kompetensiyasini sezilarli darajada rivojlantirishini ko'rsatdi. Xulosa sifatida, kompetensiyaviy yondashuv nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki talabalarning ijtimoiy-faol, tashabbuskor va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: kompetensiya, yondashuv, harbiy ta'lim, kasbiy kompetensiya, interfaol metodlar, amaliy mashg'ulot, AKT, jamoada ishlash, liderlik, tashabbuskorlik.

Методы развития профессиональной компетентности студентов военного образования на основе компетентностного подхода

Аннотация. В статье рассматривается методика развития профессиональной компетентности студентов военного образования на основе компетентностного подхода. Цель исследования выявить возможности интеграции теоретических знаний и практических навыков будущих военных специалистов, формирования у них лидерских качеств, умения работать в коллективе и принимать оперативные решения. В ходе исследования применялись методы теоретического анализа, педагогического наблюдения, опытно-экспериментальной работы, беседы и анкетирования. Результаты показали, что использование практических занятий, интерактивных методов и средств ИКТ значительно способствует развитию профессиональной компетентности студентов. В заключение подчеркивается, что компетентностный подход обеспечивает не только формирование знаний и навыков, но и становление студентов как социально-активных, инициативных и ответственных личностей.

Ключевые слова: компетентность, подход, военное образование, профессиональная компетентность, интерактивные методы, практические занятия, ИКТ, командная работа, лидерство, инициативность.

Methods for developing professional competence of military education students based on a competency approach

Annotation. This article explores the methodology of developing professional competence among military education students based on the competence-based approach. The aim of the study is to identify the opportunities for integrating theoretical knowledge with practical training, as well as fostering leadership, teamwork, and decision-making skills in future military specialists. The research applied theoretical analysis, pedagogical observation, experimental trials, interviews, and surveys. The findings revealed that the use of practical exercises, interactive teaching methods, and ICT tools significantly enhances students' professional competence. The conclusion emphasizes that the competence-based approach contributes not only to the acquisition of knowledge and skills but also to the formation of socially active, responsible, and initiative-oriented personalities among students.

Keywords: competence, approach, military education, professional competence, interactive methods, practical training, ICT, teamwork, leadership, initiative.

KIRISH

Bugungi globallashuv va tezkor harbiy-texnik o'zgarishlar davrida ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, xususan, harbiy ta'lim yo'nalishida ham tub islohotlar va yangilanishlar amalga oshirilmoqda. Jahon miqyosida kechayotgan raqamlashtirish jarayonlari, zamonaviy qurollar va harbiy texnologiyalarning jadal rivojlanishi, xavfsizlik muammolarining murakkablashuvi bo'lajak harbiy mutaxassislarning tayyorgarligiga yangi talablarni qo'yimoqda. Endilikda harbiy ta'lim nafaqat nazariy bilim berish, balki talabalarni real hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, yuqori mas'uliyat ko'rsatish, jamoada samarali ishlash hamda kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirishni talab etadi.

Bo'lajak harbiy mutaxassislarning nafaqat nazariy bilimlari, balki ularning amaliy faoliyatga tayyorligi, jamoada ishlash qobiliyati, tashabbuskorligi va muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qila olish layoqatlari ham katta ahamiyat kasb etadi. Chunki harbiy faoliyatning o'ziga xosligi shundaki, unda shaxsiy tayyorgarlik, psixologik barqarorlik va pedagogik-psixologik kompetensiyalar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari nafaqat harbiy-texnik bilimlarni, balki kommunikativ, ijtimoiy, tashkiliy va liderlik kompetensiyalarini ham egallashlari zarur.

Kompetensiyaviy yondashuv mazkur jarayonda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki u talabaning faqat bilim darajasini emas, balki amaliy faoliyatga tayyorligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini, ijodiy yondashuvini va kasbiy vaziyatlarda samarali faoliyat ko'rsatish imkoniyatlarini ham nazarda tutadi. Shu sababli, harbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish va uni amaliyotga tatbiq etish zamonaviy pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kompetensiyaviy yondashuv konsepsiyasi bugungi kunda nafaqat umumiy ta'lim tizimida, balki oliy ta'lim, jumladan, harbiy ta'lim yo'nalishida ham eng dolzarb masalalardan biri sifatida qaralmoqda. Mazkur yondashuvning mazmuni shundaki, u talabalarning faqat bilim va ko'nikmalarini emas, balki ularning kasbiy faoliyatda samarali ishlashini ta'minlaydigan shaxsiy sifatlarini ham rivojlantirishga qaratiladi.

Hutmacher kompetensiyani shaxsning bilim, ko'nikma va qadriyatlarini o'zida mujassamlashtirgan integrativ sifat sifatida izohlaydi[3]. Weinert kompetensiyani insonning muayyan vazifalarni mustaqil va samarali bajarish qobiliyati sifatida talqin etadi. Mulder esa kasbiy ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligini empirik tadqiqotlar asosida asoslab, uning amaliy ahamiyatini ochib beradi.

Mahalliy olimlar ham bu yo'nalishda qator ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Jumladan, Ergashev va Karimov harbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llashning nazariy va amaliy asoslarini yoritib, uning talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishidagi o'rnini belgilab bergan[1]. Usmonov esa innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish usullarini ko'rsatib o'tadi. Shu bilan birga, xalqaro tajribada harbiy-pedagogik faoliyatda kompetensiyaviy yondashuvni qo'llashning samarali mexanizmlari ishlab chiqilgan bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida bu borada hali keng qamrovli ilmiy-amaliy tadqiqotlar yetarlicha olib borilmagan.

Demak, mavjud ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyasini shakllantirish masalasi nazariy jihatdan o'rganilgan bo'lsa-da, kompetensiyaviy yondashuv asosida uni rivojlantirish usullarini chuqur tadqiq etish zarurati ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ilmiy izlanishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash, shuningdek, harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish usullarini o'rganish uchun bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi.

Kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, mohiyati va ta'lim jarayonida qo'llanish imkoniyatlari to'g'risida mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilg'or pedagogik tajribalar tahlil qilindi. Bu usul orqali tadqiqotning nazariy asoslari shakllantirildi.

Harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari dars jarayonlari va amaliy mashg'ulotlarda ishtiroki muntazam ravishda kuzatildi. Talabalarning faol ishtiroki, bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyati, jamoada ishlash ko'nikmalari va kasbiy kompetensiyalarini namoyon qilish darajalari aniqlanib bordi.

Tadqiqot doirasida interfaol metodlar (rol o'ynash, keys-stadi, loyiha usuli) va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish asosida maxsus mashg'ulotlar tashkil etildi. Ularning samaradorligi taqqoslama tahlil yordamida baholandi. Natijalar talabalar kompetensiyalarida sezilarli ijobiy o'zgarishlar borligini ko'rsatdi.

Talabalar, o'qituvchilar va mutaxassislar bilan olib borilgan suhbatlar hamda so'rovnomalar orqali kompetensiyaviy yondashuvga bo'lgan munosabat, uni qo'llashdagi afzalliklar va muammolar o'rganildi. Bu jarayon tadqiqotning amaliy asoslanganligini kuchaytirdi.

Mazkur metodlarning uyg'un qo'llanishi olingan natijalarni ishonchli va ilmiy asoslangan bo'lishini ta'minladi. Shuningdek, ular tadqiqotning nazariy xulosalarini amaliyot bilan bog'lash imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyalarining shakllanishi va rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Tadqiqot davomida qo'llangan metodlar va pedagogik yondashuvlar quyidagi natijalarni berdi:

amaliy mashg'ulotlar va jangovar vaziyatlarga yaqinlashtirilgan topshiriqlar samaradorligi. Talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda nazariy bilimlarni amaliyotga bog'lash juda muhim ekani aniqlandi. Harbiy mashg'ulotlarga yaqinlashtirilgan topshiriqlar, mashqlar va simulyatsiyalar talabalar tomonidan katta qiziqish bilan bajarildi hamda ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda sezilarli natija berdi. Bu esa ularning tezkor qaror qabul qilish, muammoli vaziyatni tahlil etish va real sharoitga moslashuvchanlik darajasini oshirdi;

interfaol metodlarning samaradorligi. "Rol o'ynash", "Case study" (keys-stadi) va "Loyiha usuli" kabi interfaol metodlardan foydalanish talabalar o'rtasida faol muloqot va hamkorlikni kuchaytirdi. Talabalar birgalikda muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida o'zaro fikr almashdilar, qaror qabul qilishda jamoaviy yondashuvni qo'lladilar va shaxsiy tashabbuskorliklarini namoyon qildilar. Natijada ularda kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlari - kommunikativlik, hamkorlik va liderlik ko'nikmalari shakllandi;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli. O'quv jarayonida AKT vositalaridan foydalanish talabalar bilimlarini mustahkamlash, ularni vizual materiallar orqali chuqurroq anglash va tezkor axborot izlash qobiliyatlarini rivojlantirdi. Bundan tashqari, elektron ta'lim resurslari va virtual simulyatorlar yordamida talabalar o'z bilimlarini mustaqil ravishda boyitish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu jarayon ularning analitik tafakkurini, tanqidiy fikrlashini va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qildi;

kompetensiyaviy yondashuv asosidagi mashg'ulotlarning samarasi. Tadqiqot davomida tashkil etilgan mashg'ulotlarda talabalar mustaqil qaror qabul qilish, liderlik sifatleri, kasbiy motivatsiya va tashabbuskorlik bo'yicha sezilarli o'sishga erishganligi kuzatildi. Ayniqsa, mustaqil topshiriqlar, jamoaviy loyihalar va muammoli vaziyatlar asosida olib borilgan mashg'ulotlar ularda mas'uliyat, intizom va harbiy xizmatga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirdi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv ta'lim jarayonini faqat nazariy bilimlarni yetkazish bilan chegaralab qo'ymaydi, balki talabalarni mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish, jamoaviy faoliyatda samarali ishtirok etish va liderlik sifatlarini shakllantirishga undaydi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar an'anaviy bilimga yo'naltirilgan darslarga qaraganda ko'proq samaradorlikka ega. Chunki bunda talabalar passiv bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida jarayonning markaziga chiqadilar. Bu esa ularda kasbiy motivatsiya, tashabbuskorlik va javobgarlikni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, o'quv jarayonida qo'llanilgan interfaol metodlar "Rol o'ynash", "Case study" va "Loyiha usuli" nafaqat bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkonini berdi, balki talabalar o'rtasida hamkorlik, o'zaro hurmat va liderlikni rivojlantirdi. Shu orqali kasbiy kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi bo'lgan kommunikativlik va jamoada ishlash qobiliyatlari samarali shakllandi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo'llanishi esa talabalarda zamonaviy axborot oqimidan samarali foydalanish, mustaqil izlanish va analitik tafakkurni rivojlantirish imkonini berdi. Bu jihatlar harbiy mutaxassislar uchun ayniqsa muhim, chunki ular real sharoitlarda tezkor qarorlar qabul qilishda zamonaviy texnologiyalarga tayana olishlari talab etiladi.

Umuman olganda, tadqiqot kompetensiyaviy yondashuv asosida harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirish, shaxsiy fazilatlarini shakllantirish va bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga kompleks tayyorlashda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuv talabalarning kelgusida professional faoliyatda muvaffaqiyat qozonishlari, xizmat sharoitida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarga moslashuvchanlik va tezkorlik bilan munosabat bildirish qobiliyatlarini rivojlantirishga zamin yaratadi.

XULOSA

Yuqoridagi tadqiqot natijalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, kompetensiyaviy yondashuv asosida harbiy ta'lim yo'nalishi talabalari kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu yondashuv ta'lim jarayonida nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki shaxsiy fazilatlarini, amaliy faoliyatga tayyorlikni va ijtimoiy mas'uliyatni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, o'quv jarayoniga innovatsion pedagogik metodlarni joriy etish talabalarning bilimlarni faol o'zlashtirishini ta'minlaydi, ularni nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashga undaydi. Ikkinchidan, mustaqil ishlar va amaliy mashg'ulotlarning kuchaytirilishi talabalar faoliyatida tashabbuskorlik, ijodkorlik hamda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Uchinchidan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va interfaol metodlardan samarali foydalanish talabalarning analitik

tafakkurini, kreativ fikrlashini hamda tezkor axborot oqimidan foydalanish layoqatini shakllantiradi.

Natijada, talabalarda kasbiy kompetensiyalarning barcha asosiy tarkibiy qismlari bilim, ko'nikma, qadriyatlar, kommunikativlik, liderlik, jamoada ishlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish malakalari rivojlanadi. Bu esa ularni nafaqat malakali mutaxassis, balki ijtimoiy-faol, tashabbuskor va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga imkon yaratadi.

Shunday qilib, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarining kelgusida kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishlari, zamonaviy harbiy sharoitlarga moslashishlari va jamiyat oldidagi mas'uliyatlarini samarali bajarishlariga zamin hozirlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Ergashev I., Karimov B. Harbiy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati. – T.: O'zbekiston Pedagogika Jurnali, 2022. – №4(2). – B. 45–53.
2. European Commission. Key competences for lifelong learning. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. – P. 19.
3. Huttmacher W. Key competencies for Europe: Report of the Symposium Berne, Switzerland. – Strasbourg: Council for Cultural Cooperation, 1997. – P. 56.
4. Mulder M. Competence-based vocational and professional education. – Cham: Springer, 2017. – P. 1148.
5. Rychen D.S., Salganik L.H. Key competencies for a successful life and a well-functioning society. – Göttingen: Hogrefe & Huber, 2003. – P. 199.
6. Usmonov A. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning harbiy ta'limda qo'llanilishi. – T.: Ta'lim va Amaliyot, 2023. – №5(1). – B. 67–74.
7. Weinert F.E. Concept of competence: A conceptual clarification. – Paris: OECD, 2001. – P. 27.
8. Zimnyaya I.A. Key competencies as an effective-targeted basis of the competence approach in education. – Moscow: Research Center of the Quality of Training Specialists, 2004. – P. 42.